

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒԻ ՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԵՒԱ ԸՆԴՈՅԵՄԲԵՐ 1870

ԹԻՒ 897

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Փարիզ տակաւին կը զիմանայ զօրաւոր պաշարմանը գերմանական բանակին, որուն անպակաս օդակաւ զօրացիներ կը հասնին. հետեւեալ յիշեալ մայրաքաղաքին դաւաճումը ժամանակի խնդիր մի կը համարուի մահաւանդ եթէ Վաղդիլոյ դաւաճութիւնն օդակաւ չհասնի պաշարելոց: Թէպէտեւ դաղկացի լրացիները անհատաւորութեամբ ուսելիք կայ կըսեն փարիզի մէջ, սակայն ստոյգ աղբիւրներէ հասած լուրերը կը հաստատեն թէ սննդեան նուազութիւնը երթալով զգալի յոյժ կը լըլայ, և եթէ մինչև ամիս մի ո՛ր և է կերպիւ փոփոխութիւն չըլլայ այս վիճակին, յիշեալ մայրաքաղաքին անձնատուութիւնը անհրաժեշտ է: Արտուր թէ վերջին հարկաւորութեան ժամանակը թուրքի զօրապետը միտք ունի 150 կամ 200,000 զինուորով յարձակիլ գերմանացի պաշարող զօրաբանակայ վերայ և բռնութեամբ ճանապարհ բանալով դուրս ելլել, որպէսզի փարիզը անձնատուութիւնը ըլլայ ետեւ, ինքը իւր զօրաբանակաւ շարունակէ զընդդիմութիւնը դաւաճող մէջ:

Թէպէտեւ վերջին օրերը դաղկացիք փոքրիկ յաշտութիւններ ըրին դաւաճող մէջ և Օրլէանի կողմերը, ու այս քաղաքը թշնամոյն ձեռքէն առին, բայց այս պատերազմական յաջող դէպքերը որոշեալ կերպով քանի մի չեն կրնար ունենալ. հետեւեալ դաղկացի լրացի կայութիւնը դժբաղդաբար ձախորդ է միշտ:

Փարիզի 1856ին դաշնագրութեան նկատմամբ Ռուսիոյ կառավարութեան առ մեծ տէրութիւնն յուղարկած աղբարարական շրջաբերականը մեծ տպաւորութիւն ըրաւ Լեւոստիոյ մէջ: Թուրքի օդակաւ կայսրը թէպէտեւ խաղաղասիրական ոգեով այլ ամենայն հաստատաւորութեամբ կը պահանջէ նոյն դաշնագրութեան վերաբերմանը, որուն քանի մի պայմանները Ռուսաց ազգին օգտիցը և արժանաւորութեանը հակառակ են, կըսէ. և կը յաւելու թէ այնինչ ինքը մինչև ցայսօր հաւատարմութեամբ ի գործ դրաւ յիշեալ դաշնագրութեան պայմանները, միւս տէրութեանց կող-

մանէ միեւնոյն ընթացքը ճշգիւ ի գործ չգրուեցաւ: Տակաւին յայտնի չէ թէ Փարիզի դաշնագրութեան ստորագրող մեծ տէրութիւնները ինչ քաղաքականութեան պիտի հետեւին Ռուսիոյ այս պահանջմանը նըկատմամբ. այսու ամենայնիւ կերեւի թէ հանդարտութեամբ զործը պիտի քննուի և շատ կարելի է որ բարեկամական միջոցաւ կարգադրուի, մահաւանդ որ Ռուսիոյ և Ֆրանսիոյ կառավարութեանց մէջ համաձայնութիւն մի կը տեսնուի այս խնդրոյն նկատմամբ:

Ռուսիոյ կառավարութեան յիշեալ աղբարարական շրջաբերականը՝ զոր իւր գեղարարական ձեռք տէրութեան յուղարկած է հետեւեալ կերպիւ կը լըլայ այս:

«Տարակոյս չունենալով ի վերջոյ արդարաւոր ըզգացմանց մեծ տէրութեանց որ ստորագրեցին 1856ին դաշնագրութիւնը, նմանապէս վստահ ըլլալով իրենց արժանաւորութեան պիտակցութեանը վերայ, կայսրը կը հրաժարէ ձեռք որ յայտնէք կառավարութեանը՝ որուն քով դեռ պահ կարգուած էք, թէ «Կ. կայսերական վ. հ. հափառութիւնը իւր իրաւունքը և իւր պարտաւորութիւնը կը համարի իմաց տալ հրապարակաւ վ. հ. հափառ Սուլթանին թէ չկրնար ընդունիլ զսեպհական պայմանագրութիւնը որ յաւելուած մըն է յիշեալ դաշնագրութեան, և որ կը կարգադրէ զթիւր և զմեծութիւնը պատերազմական նաւուց զորս երկու տէրութիւնները՝ այսինքն Ռուսիան և Ֆրանսիան կրնան ունենալ Ս. ժողովն մէջ:

«Թէ «Կ. կայսերական վ. հ. հափառութիւնը իւր այս որոշումը անկեղծ սրտիւ կը ծանուցանէ մեծ տէրութեանցը՝ որոնք ստորագրեցին և երաշխաւորեցին զընդհանուր դաշնագրութիւնը որուն ամբողջացուցիչ մասն է պայմանագրութիւնը:

«Թէ կայսրը այս պատճառաւ կը վերադարձնէ օդատափառ Սուլթանին՝ անոր իրաւունք լիակատար զործագրութիւնը և միանգամայն ինքն ևս վերստին կատարելապէս ձեռք կառնու իւր իրաւունքը:

«Եւս հեղեղութիւնը ծանուցանելու ժամանակնիւ, հոյ տանիք ապահովեցնելու թէ մեր օդատափառ վ. հ. հափառը ի բոլոր սրտէ կը փափաքի որ խաղաղութիւնը

շարունակուի և յարատեւ և միանգամայն հաստատուի կը պահէ իւր հաւատութիւնը 1856ին դաշնագրութեան ընդհանուր սկզբանց մասին որով Ֆրանսիոյ պատերազմական իրաւունքները մէջ: «Կ. կայսերական վ. հ. հափառութիւնը պատրաստ է համաձայնելու յիշեալ դաշնագրութեան ստորագրող տէրութեանց հետ թէ հաստատուելու համար անոր ընդհանուր տրամագրութիւնները, թէ՛ զանոնք նորոգելու և թէ՛ վերջապէս անոնց տեղուրիշ արդար կարգադրութիւն մի ընելու համար, որ յարմար տեսնուի վասն ապահովութեան արեւելեան խաղաղութեան՝ ինչպէս նաեւ եւրոպական հաստատարկը ռութեան:

«Կ. կայսերական վ. հ. հափառութիւնը համոզեալ է թէ այս խաղաղութիւնը և այս եւրոպական հաստատարկութիւնը մեծազոյն ապահովութիւն պիտի ստանան երբոր հաստատուած ըլլան աւելի արդար և աւելի ամուր հիմանց վերայ քան զայն հիմունքը որ կը ծագին այնպիսի կացութեան մը, զոր մեծ տէրութիւններէն և ոչ մէկը չկրնար ընդունիլ իրեւ կաշնուոր պայման իւր գոյութեանը:

«Կը հրաւիրեմ զձեզ կարգաւ զնեկայ աղբարարական նամակը և անոր օրինակը տալ արտաքին գործոց պաշտօնէին» (Ստորագրեալ): ՔՈՐԹՈՒՄՔՈՐԹՈՒՄ

Եւստինի թայիլ օրագիրը և Խաւիոյ Օբիէնէ լրագիրը՝ որոնք կէս-պաշտօնական զինուոր թերթեր են, Ռուսիոյ վերջին զեպհական պահանջմանը վրայօք մէջ մէկ յօդուած հրատարակած են: Օբիէնէ լրագիրը յայտնապէս կըսէ թէ Խաւիոյ հակառակ է իւր ձեռքերը լուալու և այս գործոյն չնառնուելու: Բայց թէ հարկը պահանջէ, պատրաստ է իւր բարեկամական միջնորդութիւնը ի գործ դնել: Թայիլ լրագիրն զաւելի իւր խառնաշփոթ դրածներուն վերջապահութեանն սա կը մտադրէ թէ 1856ին դաշնագրութեան ճշմարիտ հեղինակը Վաղդիլոն է. որուն այժմեան վիճակը չնեղեց որ չափէն աւելի քաջուրի Ռուսիոյ պահանջման չուանը:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Սուրբ Լեւոստիոյ վանուց արժանապատիւ միաբաններէն մէկը՝ Երզնկայի ու պատուական յօդուած մի յուղարկած է Մանուկ յրազրին ի հրատարակութիւն. եւ որով օրինաւոր պատասխան են բացատրութիւններ կուտայ յիշեալ քերթին մէջ անցեալները ի լոյս բերելու զարմալիտ են ստապատիր նամակի մը Երզնկայի վանապատ. սրբազնատուրք կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Այս յօդուածը՝ զոր Մանուկն հրատարակած է, արժան համարեցինք Ս. Երզնկայի միջոցաւ եւս ի լոյս բերելու ի տեղեկութիւն եւ ի շինութիւն ողջամիտ հասարակութեան:

Թէպէտեւ ձեռք հանդէսին բուն նկարագիրը զուտ և զուտ բանութիւն ըլլալով, դուրս իրաւունք չտար միշտ ծանրաբար և լրջամիտ ընթերցողաց տուր մէջ իրենց ուշադրութեանը արժանի նիւթեր փնտելու: Բայց որովհետեւ խոհեմութեան և ճշմարտասիրութեան կանոնները ձեռք աշխատասիրութեան սահմաններէն ալ բոլորովին տքոտուած չեն, ուստի երբեմն այնպիսի յօդուածներ ևս կը հրատարակուին որ դուրս ձեռք օրագրէն ամենքը չեն ստանար: Աստից կարգէն է անշուշտ նաեւ 96 և 97 թ. և համարներուն մէջ զրոյցներ, «Երզնկայի ուշադրութեան յօդուած մը» վերնագրով, որոյ գլխի վրայաւոր խօսքերը մեր ևս «պատասխանայ արժանի» կը զատուին:

Վաւ, արդոյ պարոն, «Եւս հրատարակային տապաւնի չեմք» զանազան տեղերէ ազգային տեղեկութիւններ խնդրած էք» եզր. — շատ բաւ. Բայց այդ տեղեկութիւնները ձեզի առաջնելը եթէ ամենքն ալ Մեքիստու-

րելի նման են (1), որոյ յատկութիւնն ու զուտութիւնն է ստաւ հարեւ, և ստաւ և ուստի զարմանութիւնը պատճառելով թերեւոր, կարծեմ թէ չարքեր որ քննութեանց արժանիութեանը արժանիք համարելու պիտի տեղեկութիւնները: Այս ձեռք զիմանալու բանն է, Բայց մեզի համար բաւական զարմանալի է ձեռք միաժողութիւնը, որով «Իր» թէ «Երզնկայ» (2) առ վ. հ. հափառ Վ. Երզնկայի վրայ ուղղեալ լի ստաւութեամբ անանուն մէկ զրուածք «Կարեւոր յայտարարութիւն» և «տոյց նկարագիր» կանուանէք, և կըսէք որ երկու տարի առաջ հասեր է այն գրուածքը ձեռքերէն, Բայց զուրք «մինչև ցարդ խոհեմութիւն սեպեր էք» եզր «Հրատարակել» և «Երզնկայ» հարցներ թէ երկու տարի առաջ հրատարակել «անխոհեմութիւն» սեպերէն» հիմա ինչն «խոհեմական գործ» երեւցէ է ձեզի. վասնզի դուք ինքնին կը խոստովանելիք ստաւած ըսելով, «Թէ և մենք զարմեալ մտադիր «չկրնար ուշադրութեան արժանի սոց յօդուածը հրատարակել, Բայց այն օրէն երբ Մանուկն և Ս. Երզնկայ մէջ Երզնկայի գրուած «Կարեւորութեան և անապարծ» նամակ մը կարգայինք, որոշեցինք—«Իր» և «հաստատու» և «Իր» անհրաժեշտ պատասխան» նոյն

(4) Ի հարկէ կընենք մեզի այս պիտոյութիւնը. որովհետեւ դուք ինքնին կը պարծեմար սովորաբար որ ազգային յոյսերը ձեզի բերողը «Մեքիստութեան» է, այսինքն բանասիրութեան ստաւնայ, ըստ ստեղծագործութեան զերմանացի կեօք բանաստեղծին:

(2) Երկու տարի առաջ այդ անտուրազիր նամակը մեր եւս տեսած էինք, բայց ներքեւ «Երզնկայ» չէր գրուած, հապա «Երեւան» յետոյ յստեղծեցաւ. որ Տիկիս յօդուածն է:

«Գրութեան» ի լոյս հանել և աղագոյնայ անապարծ զուտ «տոյցութեան» յանձնել, որ միեւնոյն Երզնկայի երաժշտութեան գրութիւններն իրարու հետ համեմատելով «տեսնել թէ «ճշմարիտ ստեղծագործութեան» մեր ունեցաւ» «ճշմարիտ ստեղծագործութեան» Մանուկն և Ս. Երզնկայ մէջ «հրատարակուած» Ս. Երզնկայի և Մանուկն մէջ «հրատարակուած» մեզի յայտնի չէ, միայն, եթէ չեմք ստեղծել, ձեռք խօսքը Մանուկն մէջ կըսուի չափ միայն հրատարակուած՝ օրագրութեան ձեռք կարգել և համաձայն ստորագրութեան մը համար պիտի ըլլայ, որոյ դուրս անկեղծ և անխաղաղ ուղծ ձեզի երեւցէ է «Կարեւորութեան և անապարծ», ինչպէս որ շատ անգամ ճշմարտութիւն խօսելը անապարծութիւն կընենք իրենց լոյսնայ ունենայ: Բայց ներքեւ մեզի այս հարցընէ ձեզի, արդոյ հրատարակել, թէ դուք արդեօք ուստի չարքեալ «որոշեցինք» իրեւ «հաստատու» և իրեւ «անհրաժեշտ պատասխան» նոյն գրութեան ի լոյս հանել այն գրուածքը, մինչդեռ հաստատութեանը աղագոյնայ չունէք ձեռքերէն և Մանուկն գրածներուն «անհրաժեշտ պատասխան» ըլլալը դուրս տեսալ մը նախապաշարմունք է ձեռք մտնել մէջ, և անոր զօրութեամբ է անշուշտ որ դու «աղագոյնայ անապարծ զաւտուութիւնը» չըրուած՝ վճիռ կուտար թէ «ճշմարիտ ստեղծագործութեան» ձեռք ունեցածը, և ո՛րչափ ստաւապար է Մանուկն և Ս. Երզնկայ մէջ գրուածը:

Եթէ Երզնկայի ստեղծագործութիւններ կուզեն մեր արդոյ պաշտօնակցները (Պօլսոյ միւս լրագիրները) . . . Այս խօսքը կարգաւ տալի բեքան կարծէ: Եթէ որ վրայ պիտի բերէք թէ «Թու պայտիս անանուն խաւարային գեղանար և ստաւապար գրուած» հրատարակութեան պատիւը իրենք ալ չտան», Բայց սխալ լեցանք. պէտք չէ եզր որ այդպիսի արդարութեան ըս-

ԱՉԳԱՅԻՆ

Խեղճ
պր.

ՈՅՍ ԱՐԱՐԱՍԵԱՆ

Հետեւեալ յօդուածը՝ Մարտի 1020 հրորդ թիւ
քաղերով կը հրատարակեմք՝ ի տեղեկութիւն
կատարանի մեր յարգող ընթերցողաց։
Մեր Հոգեւորական ազգայնոց մէջ
անցքեր անցան։
Հոգեւորական առարձ
Բիւրոյն անցեալներ
ստեղծեալ կոյ
օր այն
ծր

Հոգեւորական փոխանորդ մօնսինեօր
ը դաւանադիր մը դրեկեր էր Հակոբ
ըին, ծանուցանելով որ եթէ մինչեւ տասն
չաւանագիրը չստորագրեն, դրապէս հերձուա
ղ և հետեւաբար կ'աթոյրի եկեղեցիէն բաժնուած պի
տի հրատարակուին։

Հակահաստեղծեան կողմէն ալ մերժողական պատասխան
մը գրեց մօնսինեօր Բիւրոյն յայտնելով որ իրենք հա
ւատարիմ և ջանասեր կ'աթոյրի եկեղեցիէն և նոր դաւանա
գիր ստորագրելու պէտք չունին, միայն թէ՛ Հաստե
ւանը չեն ընդունիր, և իրենց ազգային ծէսէն ու ա
ւանդութիւնները՝ որքան ապակէ առաջ Հոգեւորական ալ
հաւանութիւնն ստացած էին, անվար պահել կուզեն։

Ասոր վրայ, անցեալ ուրբաթ օրը, Հոկտեմբեր 23,
մօնսինեօր Բիւրոյն մայրաքաղաքի բոլոր պապական եւ
կեղեցեաց մէջ կոնգրէս մը կ'արդարացը ըստ հրամանի
Պապին, որով հակահաստեղծեան չորս եպիսկոպոսներ և
քառասունուհին վարդապետք և քահանայք հերձուա
ծող, և կ'աթոյրի եկեղեցիէն բաժնուած հրատարակուե
ցան, և վերապահալ բանադրուեցով նշուեցան։

Բանադրանց կողմէն ալ կ'արդարացը ժամանակ եւ
կեղեցիներուն սեղանները սեղանով ծածկուած էին
կ'արդարացը քահանայն և երկու դպիր տղայք նոյնպէս
սեղան հաղած և սեղանները ծածկուած էին ձեռքներին։ Ըն
թերցումը աւարտելէ ետեւ քահանայն դապին դուռը
գնաց, և մտնելով կոտորեց ու դասէն դուրս նետեց։

Այսպէս ահա Պապին իր երկու ժամանակի ի վեր ը
րած սպառնալիքն ի գործ դրաւ։ Արեւելեան Հայ կ'աթոյրի
եկեղեցեաց մէջ հաջորդակցութեան զուգընթաց, վասն
զի չունեցին իրենց հայրենի եկեղեցեաց ազգային կրօնա
կան իրաւանց ցոյցն մնացորդը պատկան բոնաստեղծ
ութեան զննել և բողոքելն ըստինանով։

Տեսնենք ինչ հետեւեալ պիտի ունենայ այս ծանր
գործը, և հակահաստեղծեան ինչ ընթացք պիտի բռնեն։
Այստեղեւտեալ պիտի ըստինանով կ'աթոյրի կրօնը ըսել, թէ
իրենք հազարէ մը սրտով կ'աթոյրի են, Պապին հարազատ
և հաւատարիմ որդիքն են, մինչդեռ Պապին հրամանը
չեն կատարիր, և նա ալ իրենք ուրանալով իր տունէն
դուրս կ'ընեն։

պատմք. վասնզի վրայ կըրբէր թէ «թող մեր հրատա
րակածը վերադառնա հրատարակեն»։ Ալ չհարցնենք թէ
ինչու համար, յայտնի է նպատակը. «որպէս զի ազգը
սթափի (կըսէք) իւր թուրքիւնէն, և իւր կենսական
գործքերուն վրայ սիսի խորհիլ. . . և Պապի Երկրային
բարձու մը խաղաղութեամբ փութայն»։

Այդ խօսքը թէ՛ զայնքն Պապի Երկրային խաղաղութեամբ
բարձու մը փութայն, և իրենցնէ որ զուր ալ չըլտ
ցողներէն էք՝ արդոյ հրատարակել, թէ ինչ բան է Պա
պի Երկրային խաղաղութեամբ, բայց պոնի այսքանը պէտք չէ՞ր զիս
նայիք որ առանց մէկ որպիսի և ինչ «Պապի Երկրային» (որ
«Երկրային» թիւն, սահմանադրութիւն, կանոն, օրէնք»
ըսել է) ո՛չ Արարատեան աթոռը կրնայ հաստատուի մը
նալ այժմե ժամանակս, ո՛չ Պապի ստորադասութեանը,
ո՛չ տեղեւոյ ժողովները, և ո՛չ որքան տեղի թիւն կամ
կատարութիւն։ Ուստիստեղծեան Հայոց համար չինուած
Պապի Երկրային (կարգադրութիւնը) գիտեմք որ կարօտ է
արգարեւ քանի մը ուղղադրութեան. զոր և վեհապառ
կաթոլիկոսը յօրէ ընտրութեան խրոյ հետեւեր է ու
կըհետեւի կատարելու օրինաւոր կարգաւ. բայց կըհեր
քենք այն խօսքը որ կաւելցնէք թէ «ինչպէս որ արդէն
քանի մը տարի առաջ հանդիսապէս մերժուեցաւ Տաճ
կաստանի մէջ»։ Այդպիսի «հանդիսապէս» և օրինաւոր
մերժումն ոչ երբեք եղած է, և չէր կրնար ըլլալ, թէ
պէտեւ ոմանք այդպիսի անհիմն խօսքեր հրատարակեցին։
Առաւել ևս անոր կըցալիք որ Պապի Երկրային խաղաղութեամբ
հանդիսապէս «ուստիստեղծեան» կամ «երկրային» ըսել է՝ Պա
պի Երկրային խաղաղութեամբ, մինչդեռ պէտք էր զիտեղիս թէ
վեհա. կ'աթոլիկոսը այնպիսի անտեղի «ուստի» կամ
«երկրային» ըրած չունի, և չէր կրնար ընել, այլ միայն
ինչպէս որ ըսինք՝ ամենայն կերպով մտադիր է Պապ

ժողովուրդ, ժամանակաւ ձեռքով իր կողմ ու
տար թեւադրութիւններէն խաղաղութեամբ կարծեց թէ
իր հայրենի եկեղեցեաց աւետարանական պարզ վարդա
պետութիւնները քանի մը մարդահար քաջքուք վար
դապետութեանց հետ փոխանակելով խղճի անդորրու
թիւն պիտի գտնէր. բայց արդէն ունեցածն ալ կորսն
ցուց և հիմա այսպէս արեւելի և արեւմտի մէջ տեղն առ
կախեալ կըմնայ՝ ասանց ոտքը դնելու տեղ մ'ունենալու։

Իրաւունք չունէինք ըսելու թէ Հայաստանացի եկե
ղեցին և Պապութիւնը չեն կրնար համաձայնիլ իրարու
հետ, անմիանակաւ են, վասնզի հակառակագէտ են.
մէկն Աւետարանի նախնական պարզ աղատ և հետեւա
բար ճշմարիտ հոգեւոյն կըլինէ, միւսը մարդկային բանա
կանութիւնն ու իրաւունքները եկեղեցական բանապի
տութեան գերի ընող խնամատարութեանց։ Միւրեւր
Արար և ուրիշներ այս անմիանակաւութիւնն իրարու
հետ լծորդել ուզեցին. Հայոց անկախ Աւետարանին
Հոգեւորական Պապին հակառակեցնելով և Աւետարանի առա
ջած ծէսերէն մէկ քանին ալ Հոգեւորական զոհելով՝ եւ
կեղեցեաց խաղաղութիւնն ու բարոյական միութիւնն հաս
տատել կարծեցին։ Հոգեւորական առջիկայն մինչեւ
որ զիրենք իր թակարդը ձգեց. բայց փորձը ցուցուց, որ
այն քանի մը զոհողութիւնները բաւական չէին, խղճի
Հայաստանացի եկեղեցեաց բնաշնչը բարձրագոյն միայն
կրնար լուծուիլ, մէկը միւսին մէջ չէր կրնար ապրիլ իր
հակառակ սկզբունքով։ Միւսը հաւատքն Աւետարանի
հոգեւոյն վրայ հիմնուել, միւսինը մարդկային անձի վրայ։
Պապին եկեղեցեաց զխնամութեան և անոր տրամաբանա
կան հետեւներն եղող անսխալութեան վարդապետու
թիւնն ահիւրեւ տալայց մ'է, ո՛վ որ չընդունի՝ կ'աթո
լիկ չէ, եկեղեցիէն դուրս է. ո՛վ որ անսխալ Պապին ո՛ր
և է հրամանին կուրարար չհնազանդի, թէ և արդարու
թեան և իրաւանց հակառակ ըլլայ այն հրամանը, կ'ա
թոլիկ չէ, հերձուածող և հերետիկոս է. ո՛վ որ անսխալ
Պապին կողմանէ կարգեալ անձի մը չհնազանդի՝ թէ և
արդար օրոշմաններով, կ'աթոլիկ չէ, եկեղեցիէն դուրս
է, բանադրեալ է, նշուել է։ Քրիստոսի սպառնալիքա
նայ, Աւետարանի օրինաց վեհ չհնազանդելը վնաս չու
նի, թողութիւնը զիւրին է, բայց Պապին հրամանին
կրտսերաբար չհնազանդելը մահացու մեղք է, եկեղեցիէն
դուրս վաճառուելու արժանի սճիր է։ Արդար իրաւունք
ունին մեր բարեկեցատեղի նախնիք, որ մաս մը միա
մտաց պէս իրենց առջեւ լարուած ձեռքով խաղաղութեան
դաշտին մէջ չընտելեցան, առաջարկեալ զոհողութեանց
ամենայն զօրութեամբ վեհ կեցան և եկեղեցիէն ու ազգը
միանգամայն կործանուած աղատեցին։

Պարտիզակցի արժանապատիւ էր Վերսէս սրբա

ժէնիւային ուղղադրութեանը։
Պապի ձեռք «յայտագիր» անուանած խաղաղութեան
անուն և անտարազիր դրաւածքին խօսքերուն։
Եւ նախ այս կըսեմք որ նամակին այն խորանները ու
րոշք իր թէ վեհա. կ'աթոլիկոսին ազգարարութիւն
կընէ՝ աղղին խեղճ զուսկացը ուսման և կրթութեան
հայր մատակարարելու, որչափ և կըզ ու պատիր ըլ
լան, ընդունելի են անշուշտ Վերսէսի վեհապառնութեանը՝
իր իւր մտքին, զրացմանցն ու ջանքին բողոքողին հա
մաձայն. բայց այն խօսքը որ կը յանգնէ ըսելու անա
նունը թէ «այն գումարները զուր ալ տարի լի միայն
«ձեռք փառաբերութեան և կամաց և հաճոյից համար ծա
«խնայի և ջուրն արկիք», սուտ է հիմնովին, և 75,600
մանկ թիւն մէկ տարուան մէջ փճանալը, և անով խեղճ
ազգի եկեղեցեաց պարտքի տակ ընկնելը՝ անկեղճ զը
պարտութիւն. ինչպէս որ քիչ մը վարը աւելի տեղով
պիտի բացատրեմք։

Անկեղճ քրտարարութիւն է և այն թէ վեհա. կ'աթո
լիկոսը «իւր քիչի և կամակատարութեան համար է» որ
գնացեր է Պետրոսէր։ Եւ այս զրպարտութիւնն ար
դեօք ի՞նչ բանի վրայ հիմնի է անանունը։ — Լսէ ու
զարմայիր։ — Կոմիտասեան Փոխարքային և վեհա. կա
թոլիկոսին մէջ իր թէ կըզ անունաձայնախօսութեան մը
վրայ ի խորում, ուր Փոխարքայն խորհուրդ չէ տուած
եղեր կ'աթոլիկոսին Պետրոսէր երթալ։ Արդ մեք հա
մարձակ կըհաստատենք թէ նոյա առանձնախօսութեան
մէջ այս նիւթի վրայ բնաւ ամենին այնպիսի խօսք չէ
եղած, և բողոքողին սուտ է անանունին ըսածը թէ «հա
ւատար յայտնի է մեզ»։ Ինչպէս որ հիմնովին սուտ է և
այն որ իր թէ «Եւրոպայի բոլոր միաբանութիւնը
խնդրեւ և խորհուրդ տուեր է որ վեհապառ կ'աթոլի
կոսն Պետրոսէր չերթայ»։ մինչդեռ ոչ մէկ միաբան

կրօն քահանայն, որ քանի մը տարի է ի վեր Այստին
ժողովուրդեան քահանայադորութիւն կընէր և անոնց
կատարեալ զոհունակութիւնը և որդիական սէրը ձեռք
բերած էր, անցեալները իզմիրէն անցնելով Վան
չէսթէն ուղեւորեցաւ միւսնոյն պաշտօնի, այսինքն
յիշեալ քաղաքին Հայոց քահանայադորութիւն ընելու։

Վանչէսթէնի Հայ բնակչաց ընտրութիւնը լաւա
դոյն չէր կրնար ըլլալ, և վստահեմք թէ մեծապէս
զոհ պիտի ըլլան իրենց նորընտիր հոգեւոր հովիւէն.
վասնզի արժա. տէր Վերսէս քահանայն իւր մարտը
վարքէն և խաղաղասէր ու խոհեմ բնաւորութեանէն ի
զատ, կրօնական բաւական տեղեկութիւններ և պատ
ուական ասեմախօսութիւն ունի, որոնք ամենահար
կաւոր են հոգեւոր հովիւի մը, մանաւանդ Եւրոպայի
մէջ, ազգային եկեղեցական պատիւը օտարաց առջեւ
հաստատուի պահելու համար։

Պարմաստանի(1) խաղաղութեան քաղաքի բնակչութեան
նասեր և ազգասէր Հայ բարեկամ մը առ մեղ զրած
նամակէն հետեւեալները կը քաղեմք, զիս տարակցա
չունեմք թէ մեր բարեկամ հասարակութիւնը և մա
նաւանդ հոռուական համագործ եղբարք մեր հետեւ
քիւր հաճութեամբ պիտի կարգան։

«Իսկ զարգիս մատչեմ եռանդալին սրտիւ զովել
զովանի գանձուցի. զումամք զՎերսէս ընտրուին ձեռ
ասեմ իմաստալի, զոր և նորհաւորեմ սրտալի բեր
կրանք. որում և ցանկամ սիրալաւ բաղձանք յա
րատեութիւն աննահանջի և մշտալաւ, և յառաջա
գիմութիւն զարգացման յարակայ, և Վանապէս բա
րեւաղութեամբ անսխալաբար կարողութիւն և երկայնա
միտ համբերութիւն զործադիր անդամոցն և համայն
կառավարչացն սեփոքն։ Վարդէն մեծի զովութեան
արժանի է այն Պատուելին՝ որ եղև նախաշաւիղ ա
ռաջնորդ. այդմ պանծալի առաջարկութեանն։ Եւ ես
ծանեայ զի զանազան բաղձութիւն օրագիրք գտանին
ի սրահի անդ Հայ լինեցատեան, և այն՝ ազգի
ազգի լեզուաւ որոշակի. ուստի զարձեալ ասեմք եւ
բանալի բարեմաղթութեամբ կայցէ և մնացէ՛ Վան
թերցատուն ձեռ բաղձաբերաւ. բայց ո՛չ որպէս
ձանգարանն իմանդունայ՝ որոյ կեանքն դժբաղդա
բար սակաւատե եղև յոյժ, այլ ձերին հաստատուն
մնացէ յաւիտեան ամենայն յառաջագիմութեամբ.
ընդ որում յարեմ և զՎան, ասեմք եղև ինչ ինչիս։
«Վան զուարճացեալ մեծաւ ուրախութեամբ՝ ըն
թեոնում անյաղ բաղձանք և բերկրապատար սրտիւ

(1) Հնդկաստանի մեջ կուսակալ տեղութիւն մըն է,
որուն բնակչաց քիչ ուր միլիոնի կընանի։

մը այնպիսի խորհուրդ տուած չունի։ Վանայի ամենքն
ալ գիտէին, և Վանայի զրաւոր պաշտօնական տեղեկու
թիւններն ստացած էր վաղուց թէ վեհապառ կ'աթոլի
կոսը հրաւիրուած է Պետրոսէր զնալու ի տեսութիւն
մեծի կայսերն Ռուսոյ։ Սուտ է և այն թէ վեհապառ
կ'աթոլիկոսին Պետրոսէր հասնելէն ետքը Միւնխտըն
ալ կրնամ ըլլայ իրեն թէ «Վանայի հետ չէք կարող խօ
սիլ ազգային կամ այլ խնդրալ վրայ, որ չձանձրացնէք
զնաւայն»։ այդպիսի խորհուրդ և խօսք ամենին չէ եւ
զած, և չէր կրնար ըլլալ Ռուսոյ մայրաքաղաքին մէջ,
որոյ օրէնքներն ու սովորութիւնները կրեւի որ բողոք
վին անձանթ են ուղարկել անանունին։ Որքան կեղ
ծաւորական է անոր նաեւ այն խօսքը, որով իր թէ ցու
ւելով կողքայ թէ վեհապառ կ'աթոլիկոսը «ի զուր կո
րուսեր է ազգի համար թանկ ժամանակը և 75,600 մա
նէթ։ Արդ խօսքին առաջին կտորին վրայ կարծեմ թէ
վրալ իրաւունք ունիմ հարցնելու թէ արդեօք՝ ազգին
համար թանկ ժամանակը կորսնցնելու կամ կորսնցնել
տուողները որոնք են. կ'աթոլիկոսը թէ այդ անանու
նին համախորհուրդ զործակցեցը, որ ամենայն ազգա
յին հաստատուն բարոյութեան և ճշմարիտ յառաջադի
մութեան երդուեալ թշնամիք ըլլալով, եղեալ են յեր
կինա դերման իւրեանց, և զըզուս իւրեանց ամեն զեր
կրաւ, ինչպէս կըսէ մարգարէն, և այնպէս խեղճ ազ
գին պիտանի անգամները իրենց դեռական զրպարտու
թիւններով ջլատելը բաւական չհամարելով, չեն պատ
կառիր նաեւ անոր երեւելի հոգեւոր զիւրոյն զործերն ու
խօսքերը խեղաթիւրելին, անոր անունը ալսպէս զըր
պարտութեամբ սեղծելին, և անոր ազգաբնու ձեռ
նարկութեան ընթացքին անդադար արգելքներ դնելն։
Եւ տղա երեւաւ ունին ձեւացնելու որ իր թէ կըլըզ
ձան ազգի համար թանկ ժամանակին ի զուր կորսուե

դիւրութիւնսն Հակահասունեանց ընդդէմ նմին իսկ Հասունեանին՝ որով փափկանամ, սփռիմք և դիւրիմք ՚ի սիրտ և ՚ի միտ : Վանդի տեսանեմք ի Սեհրու. ժանապարհ. այդ՝ այնինչ կամէր լինել դահակալ գերփառունակ, անդէն յարկարծուտ յակաս թօթա. փեւ եղև. դահաղուրդ անփառունակ : Ոչ ապաքէն դա ինքն էր Վասակապա բանսարկուն որսմացան, որ ժանտաժուտ պատճառանօք և չարադրդիւ նախան, ձաւորութեամբ դաւադիր լինէր անմեղ և անպատա. պարտ միաբանիցն վանաց սրբոյն Ղազարոս, և զնոյն իսկ զվանսն բաղմաբուտ և աղօղուտ չարայող դաւաճանութեամբ հիմն ՚ի վեր տապալելու և զոր. ծէր. մինչև ըմբռնեալ նոցա տարակուսանօք՝ պար. տեցան և սրաւանդեցան ակամայ կամօք կոշել զմեղ հերձուածողս և հերտիկոսս : Ուրեմն անոյշ լիցի զմա համադամ կերակուրդ այդ, զոր եկին ակոր, ժանօք : Ոյր վասն մչեալ և իմ ՚ի ցնծալից բերկրա. նաց սրտիս, զովեմ ըզրախճանարարսն զայգոսիկ՝ որք զայգիսի բաղմախորտիկ սեղան արկին առաջի զորա և Վասիկ և ես գրել բան ինչ ընդդէմ դմա, այլ զանծանօթութիւնն ունելով անջրպետ ՚ի միջի, յետս կասեցայ ՚ի բարեպաշտա՝ խորհրդածութե նէն յայնմանէ. ցաւիմ կարեվէր զի եմ անծանօթ ման. քամասն անցիցն անցելոց՝ :

Հետեւեալ նամակը քանի մը պատուաւոր անձանց ստորագրութեամբ Վրբաղաճէն ընկալաք ՚ի հրատա. րակութիւն : Վրբաղաք, 8 Նոյեմբեր 1870 : Զարդոյ խմբագիր Արշալուսի :

Պատուական լրագրոյդ 896 և 892 թիւերուն մէջ երկու նամակ կարգացինք քաղաքիս Աղքատասիրաց ընկերութեան ստորագրութեամբ, որոնք կեսարացի տէր Սարգիս քահանային խառնալոյս և ոչ քրիստո. նէալայել ընթացքը կը պահարակէին : Արդ զժառ. դաբար մենք ևս առիթ ունեցանք նոյն նամակաց պա. րունակութիւնը կատարելապէս ստուգելու. քանզի յիշեալ քահանայն՝ որ խղիւղէն ՚ի Վրբաղաճ մերա. դառնալու ժամանակը խոտապած էր ամենա. Պօղոս սրբազանին՝ իւր հրաժարականը տալ և անմիջապէս հերոսանալ ՚ի քաղաքէս, իւր խոստմանը հակառակ վարուելով՝ հրաժեշտ ուշացուց և սկսաւ իրեն կու. սակիցներ փնտռել և զանեւ ժողովրդեան երկպառա. կութիւնը սաստկացնելու նպատակաւ. և յետոյ իւր հրաժարականը տուաւ. քաղաքիս աղօղային փոխադր. անծա. Զակար աղային, որ ընդունելով յուղարկեց զայն խղիւղ ամենա. սրբազան Առաջնորդին : Բայց ինչպէս ըսինք, իրեն կուսակիցներ արդէն գտած ըլլալով՝

լուն . . . զուցէ իրաւ ըլլայ խղճային ու ցաւելին, բայց մեղի կերեւոյ որ անպատճառ հասկընալու է թէ անոնք աւոր կըլլան որ ինչո՞ւ համար չեն կրնար իրենց այս. քան ստովիւններովն ու զրպարտութիւններովը մեր խեղճ աղղը մէկ ժամ տառաջ բողբոջին կորստեան խոր. խորատը զլորել :

Եւ յիրաւի նորա չեն կրնար զխանալ, որ աղղի մը կործանման զլրատար պատճառը փառասիրութիւնն ու շահասիրութիւնն է, որոյ անմիջական հետեւանքներն են նախանձ, ատկութիւն, զրպարտութիւն, երկպառակու. րութիւն, անմիաբանութիւն, և ամեն տեսակ անօրէնու. րութիւն. բայց որպէսզի իրենք հեռու երեւանայ պահա. ստովիւններէն, կը յանդգնին պարզամտաց առջևը, նոյն փառասիրութեան աղտերը նետելու մինչև իրենց եկի. ղիցոյ վնասողն Հայրապետին դմ. միայն թէ աչք ունեցողը պարզ կըտեսնէ որ այնպիսիները արդէն իրենք պարանոցաթաղ ընկզմած խրատած են ամեն տեսակ աղ. տեղութեան մէջ, և անոնց զէպ ՚ի վեր նետած աղտերը իրենց զլորելու և կըթափին :

Գուցէ աւելորդ ալ է ըսելը թէ անանուն նամակա. ղիրը վնասաւ. կաթողիկոսին «փառասիրութեանը» ամենեւին մէկ ապուրջն մը չունի, որպէս և ոչ անոր «շա. հասիրութեանը», թէպէտ և զու. գուցէ անստոյգ տե. ղեկութիւններէ պաշտուած, արժան համարեր էք ըսա. անոյգ նկարագիրն՝ անոնեմ պատուել նորա նամակը : Բայց զիտելին ո՞րն է, — նա աշխատեր է ցուցնելու թէ կաթողիկոսը ոչ միայն չէ կրցած իւր փառասիրութիւ. նը կշտուցնել, հապտ նաեւ տուիթ և խառնալուրդութիւն կրէր է : Ինչպէս, — «մեյեր Սեհր իշխան և ընդ նմին «բոլոր հայազն իշխանք Տփլիս քաղաքի՝ կաթողիկոսը «տառն ընդունեն են, երբ Արտեմիդից վերադարձաւ «Տփլիս, և ՚ի նշան սառնութեան ոչ որ իշխանաց չէ և եկած անոր տեսութիւն, որպէս և մեծ իշխան փոխար.

ղանոնք իւր սենեակը կը ժողովէր ամեն զիշեր և ՚ի խոռովութիւն կը զոգուէր ըսելով. «Պէն իստիֆամը վէր. միշիմ, Վիտէճէիմ տէրիմ՝ լաքին սիւ հէփսինիւ պիր. տէն այաղա քաղքըն պէնի պրաքմայրն» : Այս խառ. դախ ընթացքը չյաջողելով՝ իւր թակարթը սկսաւ ուրիշ կերպ լարել. հետեւաբար երկու շաբաթ առաջ կիրակի օր մը եկեղեցւոյն ատենը ելլելով համառօտ ատենախօսութեամբ մի ըսաւ. «Օրհնեալ ժողովուրդ, մինչև հիմա ինչ որ եղաւ բոլորն ալ մէկ զի գնենք և ամեն ոխը սրտերնէս հանենք, ինչու որ Վրիստոս կըսէ որ եթէ քու եղբայրդ եօթանասուն անգամ մեղք գործէ, դարձեալ ներելու է. անոր համար կաղաչեմ զձեզ՝ ալ մի՛ յիշէք իմ անունս մէջերնիւ և անցեալ անցից վրայօք խօսք մի՛ ընէք. ես իմիպէս ներեցի ձեզ և ձեզմէ ալ ներողութիւն կըխնդրեմ» : Յիշեալ քահանային այս ատենախօսութենէն ետեւ ժողովրդեան մէջ անբոլորութիւն մը՝ այսինքն հաշտութիւն մի տի. րած էր բարոյապէս. սակայն զժառգաբար նոյն ա. տենախօսութիւնը անկեղծ չէր և ռիսկալութիւնը հաս. տատուն կըմար տէր Սարգիսն սրտին մէջ. ինչպէս կըսեսնունի հետեւեալ գէպէն : Աղքատասիրաց ըն. կերութեան անդամաց մէկուն անուան սոնախմբութիւնը ըլլալով նոյն օրերը, և ըստ սովորութեան քաղաքիս պատուած քահանաները անոր տունը շնորհաւորութե. քերթալու հարկ ըլլալով, տէր Զօհաննէս քահանայն երկու օր յառաջ նոյն անգամին կըսէ որ՝ եթէ կը. հաճիք, սոնախմբութեանդ օրը տէր Սարգիս քահա. նայն ալ պիտի գայ ձեր տունը ՚ի շնորհաւորութիւն : «Եւ անչն ալ կըպատասխանէ թէ՝ բողբոջ սիրով կընդունիմ անոր այցելութիւնը. որովհետեւ սրտիս մէջն ոխը բոլորովն հանցի յորմէ հետէ յիշեալ քահանայն ատենին վրայ ՚ի սէր և ՚ի հաշտութիւն յորդորեց զամենքս : Այս քրիստոնէալայել պատա. խանէն տէր Զօհաննէսը մեծապէս գոհ կըլլայ և կը. մեկնի : Տոնախմբութե օրը բոլոր տունները պտըտելէ ետեւ՝ կարգը կուգայ Աղքատասիրաց ընկերութեան յիշեալ անգամին. և երբ կառաջարկուի իրեն՝ անոր տունն ալ մտնել, տէր Սարգիսը բարկութեամբ մը կը պատասխանէ թէ՝ ես այն տունը ոտք չեմ կոխեր, և կըձգէ կերթայ, Վարձեալ քանի մը օրէ ետե յիշեալ ընկերութեան ուրիշ անգամ մը անուան սոնախմբութիւնը ըլլալով, միևնոյն ռիսկալընթաց. քը կըբռնէ : Ասկէց յայտնի է թէ՝ տէր Սարգիս քահանային խառնալոյսը բնաւորութիւնը, որ իւր ան. ձին հետ ձերբացած է, չլրնար փոխուիլ ՚ի խաղաղա. սէր բնաւորութիւն. հետեւաբար ցորձաի որ պիտի յամառի ՚ի Վրբաղաճ մնալ, աղղային երկպառակու.

«քայն «միայն վերջին ժամանակը» կերէ ՚ի տեսու. «թիւն կաթողիկոսին, և այն «ի խայտառակութիւն և «ի սրկատութիւն» առանց կարողանալու բան ինչ խօ. «սիւ ընդ նմա. . . առանց թարգմանի կըմնան ժամ մի «փոխարկային հետ, կընային միմեանց երեսի լուս և «մնջիկ. փոխարկայն կըստան թարգմանի, և իմեքնոյ «անձարացեալ եւտնէ, ծիծաղելով կաթողիկոսին վրան. «տա՛ն զայս միայն շահեցաք (կըսէ) և ոչ այլ ինչ» : Այս լրբը խօսքերուն ստովիւնը յառաջանալու համար նախ այս ըսեմք, որ վնասաւ. կաթողիկոսը Արտեմիդից զարձած ժամանակը, Տփլիսի որ պիտի մննէր, որով. հետեւ առաջին անգամը չէր այն քաղաքը մտնելուն, ինչը կաթողիկոսը չէր կամեցած որ երկրորդ անգամ ալ հանդիսատի կերպով մտնէ հո՛ւ, ինչպէս որ կվայեն անոր հրամանը ընդունող առաջնորդը և բոլոր քաղա. քայլք, թէպէտ և դարձեալ լրագրութիւն եկեղեցական և աշխարհական պատուաւոր անձինք ինքնսցօժար կամօք փութային էին ընդառաջ ելանելու իրենց հոյրապետին : Երկրորդ այն երկու ամսուան միջոցին որ վնասաւ. կա. թողիկոսը Տփլիսի կեցաւ, ոչ միայն բոլոր հայազն իշ. խանք Տփլիսու եկան իրեն ՚ի տեսութիւն, այլև ինքը փոխարկայն «երկու անգամ» այցելութիւն ըրաւ իրեն, և ոչ թէ «մի անգամ միայն» : Երկրորդ, փոխարկայն երկրորդ անգամ առ կաթողիկոսն դալը յիրաւի բողբո. ղին անակնկալ, և կարելի է ըսել անժամանակ ըլլալով, միթէ զարմանք էր որ կաթողիկոսին թարգմանը այն վայրկեանին քովը չգտնուեցաւ, և կաթողիկոսը փո. խաղաղայն հետ Ռուսերէն խօսել չկարողացաւ : Բայց սուտ է ըսելը թէ «ժամ մի» լուրթիւն եղաւ, մինչդեռ վրան երկու վայրկեան չանցած եկաւ հասաւ մեծ իշխա. նին թարգմանը :

(Պիտի շարունակուի :)

թիւնը և խոռովութիւնը պիտի չպահսին քաղաքիս Հայ ժողովրդեան մէջէն. վասնորոյ բաղում թախանձանօք կաղաչեմք զամենա. սրբազան Առաջնորդ մեր որ օր յառաջ հեռացնէ ՚ի քաղաքէս զյիշեալ քահանայն, որպէսզի կարող ըլլամք միաբանութեան, սիրոյ և խաղաղութեան բարիքը վայելել :

Պաղաչեմք, յարգոյ խմբագիր, ներկայ նամակիս անկիւն մի շնորհեցէք ձեր լրագրոյն մէջ, որով մե. ծապէս շնորհատարտ պիտի ընէք զմեզ :

Ընցեալները նամակ մի՝ Հայրէշի մէջ հրատարակ. ուելու համար ՚ի Կ. Պօլսի յուղարկուել է. բայց յիշեալ թերթին յարգոյ խմբագիրը՝ նոյն նամակը չորս կողմէն մկրատելէ ետեւ հրատարակելուն հա. մար, Արշալուսի միջոցաւ լմանը ՚ի ըստ ընծայուիլը խնդրուեցաւ ՚ի մէջ : Ահա նամակին լման օրինակը :

Արդոյ խմբագիր Հայրէշի :

Յետագայ տողերս Ձեր առաջիկայ թերթին միջոցաւ հրատարակելնիւ կըխնդրեմ : Հայրէշի միջոցաւ հրատարակուած ինձ նկատմամբ փոքրիկ պարբերութիւն մը կարգացի. կարգացի թէպէտ, բայց ինչ ըսել ըլլալը ողկի չհասկցայ. քանզի գրուածքը արդէն հայերէն չէր. բայց մի քանի կէտերուն փոքր պատուաւոր մը տալ կ'ստիպուիմ և այն ուրիշ բանի մը համար չէ բայց եթէ Զմեւնիոյ նամակագրիւ ինչ աստիճանի արժանաւոր. րութիւն ունեցող անձ մը ըլլալը ճանչցնել Ձեզ՝ եթէ եր. րէք զժողովրդար մինչև ցորդ ճանչցած չէք : Զիս Աղ. քատասիրաց ընկերութեան ընդհանուր Գեղ. Ա. ՊեՏ(1) կանուանէ. ես Աղքատասիրաց ընկերութեան պարզ ղեկավարմն եմ, չէ թէ դեղապէս : Երկրորդ՝ ընդհա. նուր՝ և ես առաւել աղքատներու վերբերը և հիւանդու. թիւնները խնամած չ'եմ և պիտի չխնամեմ ալ, քանզի արդէն այդպիսի պաշտօն մը ինձ յանձնուած չէ Աղքա. տասիրաց ընկերութեան կողմանէ, այլ լոկ ընկերու. թեան մեծա. բժշկին տուած դեղագիրքերուն համաձայն ղեկընդին տալ. կ'երեւայ որ պարոն նամակագիրը իմ ունեցած պաշտօնիս վրայ տաանց փոքր ինչ տեղեկու. թիւն մը ունենալու երբ ճակողաւոր զովոստ մը կընէ. զովոստ մը որ ինձ համար աւելի պարտաւ կըհամարուի, թէ՛ արժանաւոր անձի մը կողմէ գրուած չըլլալուն և թէ բողբոջին սուտ ու սխալ ըլլալուն համար, որուն դժ. կըբողբում և կ'աղաչեմ պարոն նամակագիրն որ ուրիշ անգամ չէ թէ միայն ինձ՝ այլ նաեւ ուրիշ նկատմամբ ալ այսպիսի անդի և անհամ զովորանութիւն մը ընելէ ըզ. զուշանայ, առանց պէտք եղած ճշգրիտ տեղեկութիւն. ները ունենալու :

Գ. Ա. Ս. Տեպեմեան :

Ասոյ Նիկողոս կաթողիկոսը, որ հին ձեռք ընա. րուած ըլլալուն համար օրինաւոր չհամարուեցաւ Կ. Պօլսոյ աղղային ժողովէն, այս երկրորդ անգամէ որ Պատրիարքարանի խնդրանօք և Խորհրդոյն Դրան յատուկ հրամանագրով կըխնայուի ՚ի մայրաքաղաք : Եւ մանապէս Ղաւիթ Ներշապուհ եպիսկոպոսին յաք. սոր երթալուն համար հրամանագիր ելած է Պատ. րիարքարանի խնդրանօք : Բայց լրածնուս նայելով, Ներշապուհ եպիսկոպոսը արդէն ՚ի Հռոմ փախած է. և չեմք գիտեր թէ Նիկողոս եպիսկոպոսը ինչ ըն. թացք պիտի բռնէ այս ծանր պարագայիս մէջ :

— Հակահասունեանց դործը զժառգաբար յաջող. վախճան մը չունեցաւ մինչև ցայսօր, այսինքն իրենց դատ Պատրիարք մը ընտրելու և կարգելու հրամանը՝ զոր շատոնցմէ ՚ի վեր կըխնդրեն՝ չորուեցաւ : Այլ ընդհակառակն կըսուի թէ Խորհրդոյն Ղաւուր մեր. ծեր է այս հրամանը՝ յառաջ բերելով թէ Հասուն. եանի կուսակից ժողովուրդն ալ ուրիշ զատիկաբար մը ունենալ պիտի խնդրէ : Սխալմամբ իմաց տը. ւեր է, կըսեն, երկու հակառակորդ կաթողիկ ժողու. վրդոյ թէ՛ Ռիշթարոսը՝՝՝ կոչուած Հռոմ սահմանա. գրութեան մէջ կառավարութեան իրաւանց դպչելի յօդուածները պիտի չընդունին և Հասունեանին ձեռ. քէն ետ պիտի առնու պատրիարքական պէրաթը :

Տեսնենք թէ իրաց այս նոր վիճակէն ինչ պիտի ծագի : Ոմանք կը յուսան թէ Հակահասունեանք՝ ո. րոնք զիրենք արեւելեան Հայ կաթողիկ աղղ կանուա. նեն, Հասունեանին պատրիարքութենէ զըլուիլը բա. ւական հաստուցում համարելով, հարկ պիտի համարին հաշտուիլ իրենց հակառակորդ ժողովրդեան հետ և միաբանութեամբ նոր Պատրիարք մի ընտրել :

1) Իր դեղապետ բառեկն հայերեկն մեջ ունեցած հանձնարը կըցուցուին :

ԱՐԱՐԱՏ

Սրբոյ կարողիկէ Էջմիածնի վանքին հրատարակեալ այս ամսագիրը՝ որ իւր երրորդ տարին սկսաւ ներկայ տարւոյ Մայիսէն, վեցերորդ Բագնակային դիրքով 32 էրեսէ բաղկացեալ պատուական տետրակ մըն է։ Սրաւոր ամիսը անգամ մի կը հրատարակուի աշխատասիրութեամբ արժանապատիւ Միաբանից մայր Ս. Արքեպիսկոպոսին, եւ կը պարտաւանակէ կրօնական, պատմական, բանասիրական եւ բարոյական ազգօգուտ յօդուածներ։ Յիշեալ ամսագրոյն տպագրութեան մարտնչիւնը եւ նոր տառերուն գեղեցկութիւնը նշանակութեան արժանի են եւ Ս. Էջմիածնի տպարանին յառաջդէմ զարգացումը կ'ապացուցանեն։ որ մեր վեհապատ. Կարապետիկոսին ուսումնասիրական բարձր խնամոց արդիւնքն է։

Քաջայայտեմք զմիտեմք վիճակին Հայ ժողովուրդը՝ որուն առ մայր Արքեպիսկոպոսին Էջմիածնի ունեցած շնորհակալ զգացմունքը ի վաղուց անտի անդրոտելի մնացած են, յօժարամիտ պիտի փութայ իւր այս գգացմանց նոր ապացոյց մի տալ՝ ըստ կարի նըպատամտոյց ըլլալով Սրաւոր ամսագրոյն յառաջդիմութեանը։ Տարակոյս չունիմք թէ այս ազգասիրական նպատակ շուտով ի գործ պիտի դրուի Զմիտեմք վիճակին ուսումնասիր եւ բարեպաշտ անձինքներէ, յիշեալ ամսագրոյն մէջմէկ օրինակի բաժանորդ գրուելով։ որուն տարեկան գինը՝ ձանապարհի ծախքով նանդերն էրէք արծաթ մեծիտ է։

Սրաւորս գործակալութեան պաշտօնը՝ Իգմիրի մէջ՝ Աշխարհայ խմբագիր—Տնօրէն յանձնուած է։ որուն քով արդէն կը գտնուին Մայիս, Յունիս, Յուլիս եւ Սեպտեմբեր ամսագիրները։ Չեմք գիտեր քննչ պատճառաւ Օգոստոս ամիսը ետ մնացած է։

ՕՐԱՅՈՅՅ

ԵՒ ԳՈՒՇՈՎՈՒԹԻՒՆ ՕՒՈՅ

1871 թուոյն Բրիտանի

Տպագրութիւն Միւսնետիւսեան։

ՐՈՒԶՆԱՄԷ

1871 ՍԷՆՏԷՄԲԵՐԱՐԱՐԱՏ

Օրացոյց վէ Գաղափա, տպագ. Երաման։

Այս երկու տեսակ օրացոյցներն ալ չափաւոր գիներով կը ծախուին Պ. Հ. Շանկիթիւսեանի գրատունը, սուրբ Ստեփաննոս եկեղեցւոյն դիմացը։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Իրուսոյ կառավարութեան ազգարարական գիրը, որով 1856ին դաշնագրութեան քանի մը յօդուածոց վերաբնութիւնը կ'ընդգրկէ, ամսոյ Յին յանձնուեցաւ օսմանեան դահլիճին։ Այս խնդրոյն վրայօք նախաբարաց մէջ յատուկ ժողով եղաւ, բայց ինչ որոշում ըլլալը տակաւին չ'այտնուեցաւ։ Սակայն ըստ երեւմանց, Բարձրագոյն Դուռը պիտի պատասխանէ թէ՛ որովհետեւ 1856ին դաշնագրութիւնը մեծ տէրութիւնց ձեռքը եւ անոնց միաբան հաւանութեամբը եղաւ, հետեւաբար անոնք ինչ որոշում որ ընեն, նոյն որոշմանը ինքն ալ պիտի համաձայնին։

— Իրուսոց գեւազան վեցմա. Ինչպիսիք զօրապետը՝ որ ժամանակէ մը ի վեր ի Բեդէրսպուրի կը գտնուէր, անցեալ շարժու հասաւ ի մայրաքաղաք։ Կորին վ. սեմնութիւնը երկու օրէ ետեւ Սեմ—Լապարդոսին ապարանքը երթալով անստիւթիւն ըրաւ Կորին Բարձրութեանը հետ, եւ յետ այնորիկ այցելութեան գնաց նաեւ բարձրաւ։ Իւրպէրը Սեմնութեան փաշային, որուն հետ երկար խորհրդակցեցաւ։

Այս տեսակցութիւններէ ետեւ, Լապարդոսի եւ Լապարդոսի վեցմա. դեսպաններն եւ զատ զատ ի տեսութիւն զայն բարձրապատիւ Սեմ—Լապարդոսին։

— Լապարդոսի փոխարքային հօրեղծօրորդին բարձրապատիւ Հալիմ փաշան, որ անցեալները Սեմնութեան զայցած էր իրեն վերաբերեալ մասնաւոր գործոց համար, վերադարձաւ ի մայրաքաղաք։ Բարձրապատիւ Խալիլ Սուստաֆա փաշան փութացաւ այցելութեան երթալու յիշեալ եղիպատական իշխանին՝ անոր գալուստը շնորհաւորելու համար եւ այս առթիւ երկար տեսակցութիւն եղաւ իրարու հետ։

— Վսեմա. Սեմնութեան փաշա հայկազուն բժիշկը, որ ի վ. Էննա յուղարկուած էր օսմանեան զօրաբանակին համար վարձքով բժիշկներ հայթայթելու, իւր պաշտօնը յաջողութեամբ կատարելէ ետեւ վերադարձաւ ի վ. Պոլիս։ Կը հաստատեն թէ՛ Ս. Վ. սեմնութեան ձեռք ի ծառայութիւն կայսերական կառավարութեան մանօղ բժիշկաց թիւը 100ի կը հասնին։

որոնք արդէն ի մայրաքաղաք հասած են եւ անոնց մեծ մասը ի Պոլիս եւ ի Պալատական ղեկուցան։

— Կըսուի թէ Պարսից օգոստոս. Հաջը հասեր է ի Պալատ, ուր ժամանակէ մը ի վեր կը սպասուէր։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԵՒ ՆՈՒՅՆ

Զմիտեմք, 21 Նոյեմբերի։

Նախնական ընդհանուր կառավարիչ վեցմա. Ստորք փաշան ամեն հարկաւոր միջոցները մարդասիրաբար ի գործ դնելու վերայ է։ որպէսզի քաղաքին ապահովութիւնը, որ ժամանակէ մը ի վեր ծախուող վիճակի մէջ կը գտնուի, վերահաստատուի ըստ արժանւոյն։ Քանզի գաղութիւնները դժբաղդաբար կը զարուհանալին եւ անոնց հեղինակները ձեռք ձգելը շատ դժուար եղած է։ Այնչաւ շարժու նոր գողութիւն մի պատահեցաւ ի Ֆրանկոյ թաղին։ ուր գողերը կահիրասեաց վաճառականի մի շահմարանը դիւր ժամանակ մտնելով ու երկաթէ արկղը կտրելով 550 լիւրս վերցուցին։

— Ուստի տնտեսական երկու շոգեշարժ քորվելով, որ անցեալ շարժու Օտոմանիէն եւ վ. Պոլիսէն գալով մեր նախնականները հասած էին, չորեքշաբթի առաւօտուն մեկնեցան յԱրշակապատ երթալու։

— Իգմիրի գաղութացի վաճառականաց երկուցոյնը, մօտեւ Օկիւսթին Բուդինի տնոյն մին յանկործանուած մահուամբ վախճանեցաւ ի հասակի 70 ամաց։ Հանգուցելոյն յուղարկուածութեան հանդէսը հետեւեալ օրը կատարուեցաւ մեծ փառատօրութեամբ եւ ուղեկցութեամբ ամեն աղղի երեւելաւ։ Մօտեւ Բուդինի տնոյն մեծապատիւ եւ մեծահարուստ վաճառական մըն էր։ որուն քով ընտանեաց տէր ոչ սակաւ մարդիկ կ'ապրէին զանազան պաշտօններով։ Հանգուցելով շատ խելացի եւ աղքատուսէր անձ մըն էր, եւ կը ընկեր թէ իւր կտակին մէջ չէ մոռնիր քաղաքին ամեն աղղաց հիւանդանոցները։

— Զմիտեմք մեծա. Յակոբ Յիւնիսի կոտորուածութեան ծանուցարկաց եւ անցելու տեսուչ (թուրք վէ մէտալի) մէջմէկ է, եւ որուն անցեալները իւր թիկն իւր սընը ֆը սանի բարձր աստիճանը շնորհուեցաւ, գալ շարժու կ'ապաստի ի քաղաք, ընկերութեամբ իւր ազնուախոյլ տիկնոջ, ի տեսութիւն իւր աղղականաց։

— Մեր նախնական թուով հրատարակեցինք թէ նորահաստատ Եկեղեցւոյն ընկերութեան անդամները տեսնելով առեւտրական գործոց անյաջող վիճակը, ետ քաշուեր են իրենց բարեպաշտ նպատակէն, որէ նօթա գրառող ձայնաւորի դատարան մի հոգալ եղան։

Միջ հաղորդուած այս տեղեկութիւնը բարեբաղդաբար սկսաւ կ'ընէր. քանզի յիշեալ ընկերութիւնը՝ ոչ միայն իւր նպատակէն ետ չէ քաշուեր, այլեւ ամեն հնարաւոր ջանք ի գործ կ'ընէ արդիւնաւոր ընելու համար զայն։

— Կը ծանուցանեն մեզ թէ՛ Սեմնութեան Ուստաց հիւստատարանին թարգման մեծապատիւ Սարգիսեան Մկրտիչ աղան՝ ի վարձատրութիւն իւր երկարամեա նախնաց հաւատարմ ծառայութեանցը, սրբոյն Սեմնախոյի կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանը ընդունելէ Ուստաց վեհապատ կայսրէն։ Նախնական օգոստոսիառ Սեմնախոյ բարեհաճելի Սեմնախոյի կարգին հինգերորդ աստիճանի շքանշանով պատուել զնա։

— Իգմիրի երկրպաշտ մեծ թատրոնը գրեթէ ամեն դիւր ընդունէ հանգիստաններով։ ուր Յաւուստ, տօն Բարբօրիս եւ ուր Պալլոսին մասքաւա զեղեցիկ թատերեր գողթիւնները ներկայացուելէ ետեւ, այժմ Բիւրօթիթօն կը ներկայացուի բազում յաջողութեամբ։ Գիւրաւանաց երկրաւանահայ արուեստական տաղանդը, անոնց քաղցրաձայն երգարանութեանց ներդաշնակութիւնը, նուազաձայնայ խորին վարպետութիւնը եւ թատրոնին տնօրէն սինօր Բարմաճիւնիսի ի գործ դրած անխնայ ջանքը, ասոնք ամենքը գործակից եղան մեծապէս զոհ ընելու զթատրոնի հասարակութիւնը։ որուն քաջալիւ թիւնը յուսամբ թէ նպատամատոյց պիտի ըլլայ միշտ յարգել տնօրէնին մեծամեծ զոհողութեանցը՝ հանգիստանները ամեն կերպիւ գոհ ընելու համար։

— Բարաքիս Լեւոնիսի տնուն գաղութիւն լրացելով ամսոյ 18—30ին հրատարակած իւր թուոյն մէջ կը գտնուի։ Եւ Պոլսոյ Հայ քաղաքի մի, ուր օր կայ, հրատարակելով բարձրապատիւ Ապի փաշան իւր հրաժարականը տուեր է վեհապատ (Սեմնախոյ)։

Լեւոնիսի այս ըստը բոլորովին սխալ է։ ինչու որ վ. Պոլսոյ Հայ քաղաքիներէն եւ ոչ մէկը այսպիսի անհիմն լուր մի չ'հրատարակեց։ միայն Մանգուսեմ ամսոյ 9—21ին կ'ըսէ իւր թիւն մէջ այսպիսի կըսէ։ (Շարաթ օրուան եղած Լեւոնիսի թայմզ օրագրին մէջ գրուածին նայելով, բարձրա. Սեմ—Երազմու Ապի փաշան հրա-

ժարուեր է եւ անոր պիտի յաջորդէ եղբոր բարձրապատիւ Ուլախի փաշան։ Բայց այս լուրը տակաւին հաստատուած չէ։ Ինչպէս կը տեսնուի, Մանգուսեմ յառաջ կը բերէ Լեւոնիսի թայմզին հրատարակած լուրը՝ յաւելցնելով թէ հաստատուն չէ այն։ Ուստի զարմանալի է որ Լեւոնիսի թայմզը վ. Պոլսոյ անգղիական լրագրին ըստը Հայ քաղաքի մը կը յատկացնէ, եւ ինչ նպատակաւ ան, չուշտ իւր թարգմանին ծախուող սխալմամբ պիտի ըլլայ։

— Գրեթէ ամիսէ մը ի վեր գեղեցիկ եւ պայծառ օրեր ընելէ ետեւ, այսօր օդը խիստ ամպամած եւ անձրեւոտ է։

— Սեմնութեան երթալով ի Նիսի, եւ այս շարժու 195 զուրուշի ծախուեցաւ չէրին։ Այս գրին տակաւին պիտի ինչէ կըսեն։

ԳԵՂԱՆՔԻ ՀՈՒՆՈՒՆԻ ԶԱՆԱՅԻՆ ԶԻՆՆԱՅԻՆ ԶԻՆՆԱՅԻՆ ԶԻՆՆԱՅԻՆ

Մարդոյ ընդունի գրութեան (Գրեթէ) շատ յոգնած ըլլալը տեսնելու ախտ մըն է եւ զիցեւուն ամենախիղիւր շարժումը կամ զընդունելութիւնը վշտալի է յոյժ։ միայն զի ուր գտնուել է անոր գեղեցիկ զեղքը այս է. քիչ խմելու զինք, գարեջուր, եւ ոգեւոր ըմպելիք. եւ աւելի աղէկ կը ըլլայ որ բոլորովին հեռանաւ անոնցմէ, եւ ամենին շիւթաւ. նմանապէս խափէ մի խմել, եւ անոր քիչ լեւեղութեամբ (չայ) գոհ եղիւ։ Կարելի եղածին շարժումաւ օգ ձեռն ամեն գիշեր իմ գեղահաստեւ երեք կամ չորս հատ կը լի շատ միս կէր եւ համեմունք (սոս) հեռի կեցել։ Եթէ այս օրուական կանոնները չ'ընդունանք ի գործ դնելու ըլլաւ, միտք շուտով պիտի հանգստանայ, մարմնը աւելի պիտի ըլլայ եւ պիտի մոռնաւ թէ ըզգաց շարժումն ունեցար։

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆԵՐ ԵՐԻՎԱՆԻՆ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ, թէ կը զգարուի շարժում աւելի զընդունի կամ բաւական չէն ըլլալ, թէ բարձր կամ աւելի երկրամանց կը համարուի կամ թէ աւելի մեղ յատկէ կը զգարուի մեղքին համարաւանակած մասը։ Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հոլլուէի գեղահաստեւը ամենուր տակաւ հրահանգաց համեմատ եւ անոր սակեղանով չընդունի երկրամանց մարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը։ Այս գործարանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ անոնցմէ որ ընդ գեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան։

ՍՏԱՄԱՔՍԻ ԱՐՈՒՆԵԼ

Որ եւ գեղ մի չ'ընդունի ստամոքսի գործութիւնը նորոգել եւ աղեկանել զայն շուտով ինչպէս այս գեղահաստեւը որոնք անարեւ խառնութեան կամ վատթար կերակուրէ պատճառաւ ըլլալ թիւթեւութիւնը ու կ'ընեն եւ կը համարուի ի լեւոնի (գործ Գեղեր)։ Բայց գործողութիւնը կը կարգաւորեն. զիցեւուն ստամոքսի ձգտումը (Գեղ) գեղեցիկ մեղքը պահելու ներդրութեան մի ուրիշ եւ լեւոնի, ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկեն։

ԲՈՐԲՈՒՄԻ ԹՈՒՄԱՆԻՍԻ (Գեղեր) ՀԱՅ ԵՒ ՀԱՐՈՒՆԵԼ

Հիւանդութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն անգամ աւելի յաճախ կը պատահէ եւ երբեմն աւելի վտանգաւոր է։ Ասոնց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջին նշանները կը ծնան միշտ կարգաւորելու Հոլլուէի հստակաւոր գեղահաստեւը միջոցաւ։ Ասոնք շուտով կը գործանեն արեւուն ուր եւ առաւ ժամանակաց անշարժութիւնը, կը լեւեղեցին խցուած շնչակրակները, կը բարեխառնեն շնչառութեան աստիճանը արագութեամբ եւ կարողութեան կրտսն շնչառութիւնը ու թորեւուն գիւրութեամբ ու կանոնաւորապէս գործելու։ Այս գեղահաստեւը իրենց մաքրողական գործութեամբ կը սրբեն արեւուն ամեն աղտոյթութիւններէ, եւ անի կը զգարուի կը զօրացնեն զգրութիւնը (Գեղեր) ընդհանրապէս անարեւնի շնչառութեան, եւ ուրիշ թորային անարեւնիաց։

ՏԿԱՐԱՅԵԱԼ ՄԱՐԿԱՆԻՍԻ ԲԱՆԿԱՅՈՒԹԻՒՆԵՐ

Տպարութեան, թուրութեան եւ զգացումիւս գեղեցիկութեան մէջ, որոնք ուր եւ ընտան կամ գերեմական շափաղանցութեան յաւաք եկած են, այս գեղահաստեւը այլալիչ եւ նորոգիչ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է. քանզի մարդոց թիւնը կը վերահաստատուի, մարմնին ամեն հիւանդութեամբ կը կանոնաւորուի, ընդունի գրութիւնը կը զօրացնէ, հիւանդին միտքը կը յարգաբեւ եւ գեղեցիկ պէս աւելցնելու թիւնը ձեռք կը բերէ։

Հոլլուէի գեղահաստեւը ամենին օգտակար գեղեցիկ են հետեւեալ հիւանդութեանց համար։

Հիւանդութեան	Թորացաւութեան	Թորացաւութեան
Միւսնային անոր	Տեսաւանութեան	Տեսաւանութեան
Խիթ (սեմն)	Ջրաղբութեան	Միւսնային անոր
Հարբութիւն	Լեւոնիսի թայմզ	Բարբօրիս
Դիւրական անոր	Գալուցի	Անոր ընդերաց
Թանջ (սեմն)	Բարբօրիս անոր	Լեւոնիսի թայմզ
Խոլ պարանոցի	Քար կամ խիճ միջաւան	Մարմնին հիւանդութեան
Վերանորոգութեան	Նոցի	Թիւն
Փոքրութեան	Վերանորոգութեան	Խոլ պարանոցի

Գիտել արժան է որ ստեղծող հրահանգներ կան ամեն լեւոնիսի օրացմէ մէջ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր անգամ մէջ ի տեղեկութեան հիւանդաց, ամեն պարագայից մէջ։

Խմբագիր—տէր լրագրոյն, Գ. Դ. Գ. Պալատական։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ